المركز السوري للإعلام وحرية التعبير

Navenda Sûriyayî ya Ragihandinê û Azadîya Derbirînê

Syrian Center for Media and Freedom of Expression

Cover Image: SCM

Birînên veşartî

Inşkenceyên li Sûriyê û encamên wê yên zagonî, civakî û aborî

Rêbendan 2021

Rapora ku ji hêla Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirînê ve hatiye amadekirin
Bi hevkariya Navenda Kendavê(Xelîc) ya Mafên Mirovan
Bi piştgiriya Yekîtiya Ewropayê

المركز السوري للإعلام وحرية التعبير
Navenda Sûriyayî ya Ragihandinê û Azadîya Derbirînê
Syrian Center for Media and Freedom of Expression

Navenda Sûrîyeyî ya Çapemenî û Azadîya Derbirînê rêxistinek serbixwe, nehikûmî, nehfdar e. Ji damezirandina xwe di 2014 de, xebata navendê li ser parastina perîşan ji ber bawerî an ramanên wan, pêşxistina mafên mirovan û piştgirî û pêşxistina medyayek serbixwe, rexnegir û pispor e.
Ji bo bêtir agahdarî, ji kerema xwe biçin: https://scm.bz/en

GCHR
مركز الخليج لحقوق الإنسان

Navenda Kendavê ya Mafên Mirovan rêxistinek serbixwe, ne-hikûmî, ne-qazancî ye ku piştgirî û parastinê dide parêzvanên mafên mirovan li herêma Kendavê û welatên cîran da ku mafên mirovan pêş bixe, di nav de lê ne bi azadî derbirîn, azadiya çapemenî, komele û civînên aştiyane.

Naverok

Destpêk.....2

Rêbazdarî.....4

Bandorên îşkenceyê yên civakî û aborî.....5
- Bandorên tenduristiyê.....6
- Bandora Civakî.....10
- Bandora Aborî û Windakirina Dahatê.....12

Encamên zagonî.....15
- Qanûn çi diyar dike?.....16
- Çima kesên ku ji îşkenceyê rizgarbûne gilî nakin?.....18

Gavên din.....20
- Dengê rizgarbûyan.....20
- Rola civaka sivîl.....21

Qewêtî 22

pêşgotin

Mîna gelek welatên ku ji aliyê rejimên zordest ve têne rêvebirin, îşkence li Sûriyê di şeş dehsalên derbasbûyî de li navendên ewlehiyê li seranserê welêt bi rêkûpêk tên kirin, di encamê de bi sed hezaran mêr û jin hatin kuştin û bi heman hejmarê hin kes bi kêmbûnek gewdî û derûnî rizgarbûn. îşkencekirin alaveke sereke ya tirsandin û bêdengkirina Sûriyên ku nîşanek ji nîşanên nerazîbûnê ji rewşê re didin, bû.

Em dikarin bînin ziman ku sedemên komkirî bûn sedema derketina tevgera gelêrî di bihara 2011 de li Sûriyê, xala veguherînê ji vê tevgerê re, binçavkirin û îşkencekirina zarokên dibistanê li Deraa bû, bajarekî başûrê Sûriyê ye,ev bû sedema derketina xwepêşandan û nerazîbûnan li bajêr. Binpêkirinên mafên mirovan ên li dijî zarokan bandor kir ku li seranserê welat xwepêşandan bi vî rengî werin kirin. Mixabin, xwenîşandanên ku bi awayekî aştiyane dest pê kir, di îlûna 2011›an de bûne pevçûnên çekdarî, di Tîrmeha 2012 de derbasî şerê çekdarî û şerê navxweyî bû.[1] Di encama vî şerî de, bi mîlyonan penaber û bi sed hezaran qurbanî derketin, gelek zirarên gewdî da gelê Sûrî û binesaziya welat . Kengî dê ev pevçûn bidawî bibe ne diyar e, lê ya ku diyar e, ku zirar gihişte nifşên pêşerojê yê gelê Sûrî.

Armanca vê rapor ne ku bingehek dîrokî ya îşkenceya li Sûriyê peyda bike, lê hêjayî gotinê ku îşkence li welêt berî serhildanê dihat kirin. Hejmarek mezin ji belgeyan ku bi ziravî şêweyên îşkence û metirsiyên ku îşkenceyên bi dehsalên berî 2011-an encam dane, hene. [2] Her çend îşkence ji ya ku di navendên ewlehiyê de tê kirin kêmtir e jî, lê di pergala dadrêz a tawanan de, wekî amûrek têde bikar anîn, bi nûnertiya navendên asayîşan li seranserê welêt. [3] Carinan dîmenên tevgera tund a asayîşê wekî pêkenok dihatin kişandin. Haya Sûrî ji bernameya «Serweriya Dadmendiyê» heye û gelek kes lê temaşe dikin, bernameyekî radyoyî ye, ku ji 1977-an ve di radyoya Şamê de tê weşandin [4] di bernameyê efserekî bi navê Cemîl ku bi tundiya xwe tê naskirin û timûtim ji hêla rayedarên wî ve tê vexwendin da ku îtirafên ji gumanbarên serhişkî derxîne, derket. Navê wî têrê dikir ku gumanbaran bitirsîne û bihêle ew di hesabê karmendên lêpirsînê de razî bibin. Li vir cudahiyek û diyardeyek tê xuyakirin. Diyarde ew e ku Suryan bi çavekî pêkenokî li kesayeta Cemîl temaş dikirin û nimûne pê didan. cûdahî ew e ku ev bername ji hêla parêzerek navdar ve hatibû nivîsandin (paşê kurê wî, ku ew jî parêzer e), baş dizanîbûn ku rêbazê efser Cemîl û serokên wî bikar tînin nezagonî ne.

Di encamê tecrubeya îşkenceyê bixwe, rêbazên wê û encamên wê yên fîzîkî, derûnî û hestyarî gelek lêkolînên têkildar derket. Armanca vê lêkolînê ne ji nûve avakirina xebat û kaxezên xwedî nirx e. lê belê, armanc ew e ku encamên li pişt ezmûna îşkenceyê bixwe derxe, da ku bandora wê bibîne, çawa jiyana qurbanên xwe aloz dike. îşkence jiyana mirovan xera dike, bandorên wê hem ji hêla gewdî û hem jî ji hêla derûnî ve bi awayekî dirêj û kurt hene. [5] Ev bandorên ne tenê li vejandina kes, ji îşkenceya li Sûriyê rizgarbûne asteng dike, lê di heman demê de bi rêya faktorên fermî û nefermî derfetên wan ên civakî û aborî jî asteng dike. Faktorên fermî di rewşa nebûn an kêmasiya karûbarên bijîşkî, civakî û dezgehên ku di vejandina qurbaneyên îşkenceyê de xwedî roleke jiyanî ne diyar dike. Xala ku rewşê asteng dike, tunebûna mekanîzmayên zagonî ye ku dikarin kesên ji êşkenceyê rizgar bûne biparêze, bi berdêl bike an rewşa wan ya zagonî û civakî bi dest bixe. Di warê faktorên nefermî de, rewşa şermê ya ku li ser ezmûna kesên ji êşkenceyê rizgarbûne û berteka civakê ya li hember êşên wan derdikeve, astengên civakî û aborî diafirîne ku wan dûrî civak û derdorên wan dike.

Hin belge hene bandora êşkenceyê li ser tevgera civakî û aborî ya kesên ji êşkenceyê rizgarbûne vedibêjin, ev rapor destnîşan dike ku ev nebûna tevgera civakî, encamê rewşa zagonî ya qurbniyên îşkenceyê piştî serbestberdana wan e. Rapor her weha dide xuyakirin ku Sûriye ne tenê yasaya navdewletî û yasaya navneteweyî ya adetî ku îşkenceyên qedexe dike û banga li vejandina kesên saxbûyî dike, binpê dike, lê belê ew zagon û bendên navxweyî jî binpê dike, ji nûve vegerandina civakî, bijîşkî û tenduristî ya rizgarbûyên îşkence asteng dike. Cewherê pevçûnên li Sûriyeyê hewce dike ku pêşî li îşkenceyê ya li gorî Peymana Cinêvê were girtin. Li gorî van peymanan îşkence li gorî benda 50 a Peymana Yekem, Madeya 51 ya Peymana Duyemîn, Xala 130 ya Peymana Sêyemîn û 147 ya Peymana Çarem qedexe ye. Wekî din, qedexekirina îşkence û danûstandinên din ên hovane an nemirovane di lêkolîna ICRC «Zagona Adetî (Rêzeya 90)» û Dadgeha Cezayê ya Navdewletî ya ji bo Yûgoslavyaya Berê wekî rêgezek adetî têde pejirandin. [6]

Ev rapor îsbat dike ku Sûriye peymanên navdewletî yên li jêr binpê dike, bi rêya astengkirina vejandina kesên ji êşkenceyê rizgar bûne:

1- Peymana li dijî îşkence, danûstandina xerab û ceza hov, nemirovane an rûreşker (di 2004 de hate pejirandin)
2- Peymana Mafên Astengdaran (ku di 2009 de hate pejirandin) digel Protokola Bijarî.
3- Peymana Navndewletî ya Mafên Sivîlî û Siyasî (di 1969 de hate pejirandin).
4- Peymana têkoşîna li dijî Hemî curyên cûdabûna Li dijî Jinan (ku di 2003-an de bi hin vegotinan hate pejirandin).
5- Peymana Navdewletî ya Mafên Aborî, Civakî û Çandî (di 1969 de hate pejirandin).
6- Peymana Mafên Zarokan (di 1993 de hate pejirandin).

Her wiha raporê destnîşan kir ku bend û zagonên Sûrî yên têkildar têne paşguh kirin, binpê kirin û di hin rewşan de têne desteser kirin, bi armanca ku bêtir ceza bikin û êşên zêdetir bidin îşkenceyên li zindanan. Ev ne tenê vejandina wan a tenduristî, derûnî, civakî û aborî asteng dike, lê di heman demê nêzîkatiyek dirêjtir û tundtir a cezakirinê saz dike. Di pêvajoya lêkolînê de, rola rêxistinên civaka sivîl di alîkarî û piştgiriya ji nû ve tevlîkirina qurbaneyên îşkenceyê de xuya bû. Rapor vê rolê ji aliyên zagonî, sazî û teknîkî ve vedikole. bi pêşniyaran ji bo pêşeroj û awayê piştgirîkirina qurbaniyên îşkenceyê bi dawî dibe.

Ev rapora lêkolînê ji hêla Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirînê ve bi hevkariya Navenda Kendavê ya Mafên Mirovan bi terxandina projeyek ji hêla Yekîtiya Ewropî ve, ji bo çareserkirina îşkence û berpirsiyariya li ser herêma Kendava Erebî û deverên nakok ên cîran hate nivîsandin.

Rêbazdarî

15 qurbaniyên îşkenceyê û 6 pisporên bi hevpeyivînên nîv-rêkûpêkirî ji aliyê lêkolînerên perwerdekirî yên li Navenda Sûrî ya Ragihandin û Derbirîna Azad dixebitin, beşdarî vê lêkolînê bûn. Romanên kesên rizgar bûne nerînekê kûr, bandorê li ser şiyanên wan yên civakî û aborî kir, pisporên civakî, tendiristzan û dadrêsan li van romanan zêde kirin û diyar kirin ku faktorên civakî û tedbîrên qanûnî li Sûriyê çawa dikarin ziraran li pêvajoya jinûveavakirina civakî û aborî ya kesên ji îşkenceya rizgarbûn bikin. Wekî din, edîtorên raporê agahiyên berê berhev kirin û bi Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirînê re parve kirin. Navenda Sûrîyê ya Ragihandin û Azadîya Derbirînê di vê lêkolînê de biryar stend ku ti kesî bi nav nekî û tawanên ku beşdaran aniye ziman diyar neke, ji ber divê ew bi rastî rêgezên dadrêsî yên dadperwer û standardên dadgehkirina dadperwer ên ku di dema niha de ne gengaz in, werin.

Pêvajoya lêkolînê pabendî bi rêgezên exlaqî yên ku ji hêla destûra exlaqî ya Navenda Sûrî ya Ragihandin û Azadiya Derbirînê ve hatine sazkirin, ku projeyên wê yên lêkolînê bi rê ve dibin, kir. Lêkolîn bi rengekî hate dîzayinkirin ku cihêrengiya beşdaran di warê temen, zayend û cih de bigire ber çavan.birayarên erêkirin û pejirandinê ji hêla tîmê projeyê û lêkolînvanê sereke ve pêşî têne nîqaş kirin û lihevkirin. Berî her hevpeyvînê ji her beşdarekî re qaxeteke ku têde agahî hene tê pêşkêşkirin,. Di qaxezê de hûrguliyên lêkolînê, armancên wê û awayê beşdarbûna beşdarvan di projeya lêkolînê de dewlemend bike û pêşve bibe, her wiha xwezaya pirsên ku dê werin pirsîn. Vê gavê rê li pêşiya beşdaran vekir ku hîs bikin ku ew dikarin cewherê lêkolînê bi rê ve bibin. Berî her hevpeyvînê formên razîbûnê jî hatine îmzekirin.

Beşdarên vê lêkolînê an wekî penaber, penaberxwaz an jî ji êşkenceyê xilas bûne û li sergonî ne. Vê yekê gelek pirsgirêkên exlaqî derxistine ber çavan. Tedbîrên hewce hatine girtin da ku di hevpeyivînan de stresa hestyarî çênebe û hevsengiya di navbera beşdaran û lêkolîneran de çêbike.

Agahiyên berhevkirî li gorî zagona parastina agahiyan ya sala 2018-an hatin erşîfkirin, bi awayekî ewle li gora siyaseta Navenda Sûrîyeyî ya Siyaseta Ragihandin û Azadiya Derbirînê û pîvanên nepenî û sirî yên têkildar hate erşîfkirin. Encam li gorî hêmanên pêwîst ji tawanên navdewletî di zagona adetî ya navdewletî de hatin analîzkirin, ji ber ku encamên civakî, aborî û zagonî yên îşkenceyê dikare bibe binpêkirina rêkeftin û peymanên navdewletî yên ji hêla Komara Erebî ya Sûrî ve hatine îmzekirin û pejirandin. Encam di heman demê de li gorî bendên têkildar ên zagon û rêgezên ku di pergala dadrêsiya Sûrî de hatine sepandin, dibe ku bandorek rasterast an nerasterast li ser jinûveavakirina kesên ku ji îşkenceyan rizgarbûne û tevlîbûna wan di nav civakê de bike.

Bandorên îşkenceyê yên civakî û aborî

Source: Jared Rodriguez_Truthout_Flickr

Belgeyên berdest yên ku îşkenceya li Sûriyê diyar û belge dikin, zemîneke têr didin xuya kirin ku Sûrî binpêkirinên xwe yên Peymana dijî îşkence, danûstandin û cezayên hov, nemirovane an rûreş dike.

Benda yekem ji îşkenceyê wiha tê pênasekirin:

> Her kiryarek ku êş û azarek giran jê der dikeve, gewdî be an derûnî be, bi zanebûn li kesekî dixe bi mebesta ku ji wî kesî an kesekî sêyemîn agahî an îtîrafek bigire an wî ceza bike, ji bo çalakiyek ku ew an kesek sêyemîn jê guman dike wî an kesek sêyemîn pêk anîne, ditirsînin, an bi zorê dide axaftin. Dema êş an azarek wisa dide ji ber sedema cûdahiya cureya wê çi be, wê teşwîq dike, pê razî dike an karmendekî fermî li ser an kesê ku bi taybetmendiya xwe ya fermî tevdigere, bêdeng dike.[7]

Bandora îşkenceyê li ser tevgera civakî û aborî ya kesên ji îşkenceyê rizgarbûyî bi gelek teşeyan tê xuyakirin. Ev rapor sê aliyên sereke - tenduristî, aborî û civakî ronî dike. Jîngehek jinûveavakirin an başbûnê li gor hêman û mercên berfirreh tê destnîşankirin, ew ji bo pêvajoya girîng w, ji bo başbûnê. Têkiliyên binpêkirinên civakî, siyasî, çandî, aborî û zagonî yên taybetî û çerçoveya ku tê de tedbîrên berdêlê têne girtin, hemî dikarin pêvajoya başbûnê damezrînin, hêsan bikin an asteng bikin.[8]

Mafê vejandina qurbaneyên îşkenceyê bi zelalî di Xala 14 (1) a Peymana dijî îşkence, danûstandinên xerab, Cezayê giran, nemirovane an rûreş, wisa hatiye:

> Di her dewletekê de, di pergala wê ya dadrêsî de aliyekî wê heye, dê ji kesên ku di bin îşkenceyek de ne garantî bike ku ew xwedan mafek zordar in ku berdêlek dadperwer û guncan bigirin, di nav de navgînên ji vejandina wan bi awayekî giştî. Di rewşa mirina qurbanan di encama çalakiyek îşkenceyê de, kesên ku bi wan ve girêdayî ne, ji mafê wan ne ku berdêlan bigirin.[9]

Piştî vê lêkolîn vê yekê ronî dike, ku «di vê lêkolînê de tiştek ku mafê kesê tawanbar an kesên ku berdêla wan heye an na li gorî qanûna netdewletî bandor nake.» Komîteya Neteweyên Yekbûyî ya li dijî îşkenceyê ku çavdêriya cîbicîkirina Peymana Neteweyên Yekbûyî ya dijî îşkenceyê dike, tekez kir ku divê armanca vejandinê kesên rizgarbûyî «serbixwebûna wan a fîzîkî, derûnî, civakî û pîşeyî ta derfet hebe veger, tevhevkirina wan û beşdarbûna wan di civat'' be. pêwîst e, ku peydakirina navgînên vejandina berfireh û lênihêrîna bijîşkî û derûnî û karûbarên zagonî û civakî jî vehewîne. [10] Li gorî komîteyê, karûbarên vejandina pisporî divê ji hêla qurbaniyên îşkenceyê «hebin, têr û bi hêsanî bigihêjin wan». [11]

Bandorên tenduristî:

Bandorên tenduristî yên îşkenceyê baş têne tomar kirin û dibin mijara lêkolîn û nîqaşên berhevkirî. Bandorên pir alî ne û dibe ku bandorên gewdî, derûnî û hestyarî li kesên ku ji îşkenceyê rizagbûne, bikin. Dibe ku birînên wan demkî an mayînde bin, ev bi asta birînên wan ve girêdayî ye û gelo ew rewş hatine dermankirin an na. Tevliheviyên tenduristiyê di encama îşkenceyê de, mafên qurbaniyên îşkenceyê binpê dikin. Rêxistina Tenduristî ya Cîhanî li jêr binpêkirinên mafên mirovan ên ku dibin sedema tenduristiya nexweş, diyar dike: kiryarên kevneşopî yên bi zirar, kolekirin, tundiya li dijî jinan û îşkence.

Birînên îşkence li gorî teknîkên têne bikaranîn diguherin. Dibe ku îşkence fîzîkî be, di nav de lêdan û darbeyên elektrîkê jî hene, wek mînak. Di heman demê de dibe ku îşkenceya derûnî be, tacîza devkî û rûreş kirinê jî bike. Pisporan bi hevpeyivînê re bi kurtasî diyar kirin ku êşkence dibe ku bibe sedema gelek nîşanên wekî bêhişî, bêxewî, tevlihevbûnên xwarinê û pirsgirêkên danûstendinê yên bi kesin din re. Di demên dirêj de, êşkence dikare bibe sedema depresyon, tevliheviya piştî-trawmatîk, fikar, kabûs, tecrîda civakî, hestên biyanîbûnê û ji xwe nebawerî. Dibe ku ev nîşanên pêş bikevinta bigihêjin hewldanên xwekuştinê. [12]

Dibe ku bandorên gewdî yên îşkenceyê giran bin, di gelek rewşan de dibe ku bibe sedema seqetiyên demkî an mayînde. [13] Piraniya qurbaneyên îşkenceyê ji ber helwestên rûniştinê, nemaze di nav kesên rizgarbûyî de êşa masûlkeyên mayînde, pişt, stû, movik û çokan dikişînin. Ev bandorên fîzîkî demek dirêj bi qurbaniyan re dimînin. iltîhabên pergala hilberîna jinan di nav jinan de û iltîhabên mîzê jî di nav mêran de belav dibin. şikandinên ji hêla rêbazên îşkenceyê ve têne kirin, pir caran hewceyê destwerdanên niştekariyê ne.

Source: Koen Jacobs_flickr

Kesên ji îşkenceyê rizgar û beşdarî vê raporê bûn vegotin ku ew hîn ji ber bandorên birînên ku di dema îşkenceyê de dîtine, dikişînin. Jineke rizgarbûyî ev yek anî ziman:

> Tenduristiya min xirab bûye. Berê wan li girtîgeha Edra kamfûr li xwarin û vexwarina me zêde dikirin, ku ev bû sedema pirsgirêkên hilberînê. Ez heya niha derman distînim û ez bêber bûme, ez bi lêçûna xwe ya taybet derman distînim.[14]

Dema ku ji wan hat pirsîn ku çima ew li girtîgehê derman nagirin, beşdaran anî ziman ku ew bi karmendên bijîşkî yên ku ji wan re xizmetên bijîşkî peyda dikin, bawer nakin. Kesekî xilasbûyî got ku li pêşiya tiştekî din tune bû, ji bilî ku baweriya xwe bi heba derman hebe ku ew bi rastî hebek paracetamol e, ji ber ku birîna lingê wî pir giran bû. Li axaftinên xwe zêde kir:

> Lênêrîna bijîşkî hema hema tune ye. Derman nedan tu nexweşan. Derbarê karmendên bijîşkî de jî, ew di bingeh de darveker bûn. Ew leşker bûn, ne bijîşk bûn. Ew ne mirovî bûn û min baweriya xwe bi karmendên bi navê bijîşkî netanî.[15]

Her wiha di raporê de dozek ku tê de dermanê girtiyek jin belge kiriye ku yek ji beşdarên vê lêkolînê ye, dermanê wê ji hêla parêzvanên girtîgehê ve hate dizîn. Rewş duqat xerabtir kir, parêzvanan jê re pêşniyar kirin ku dermanên ku malbata wê jê re şandibû bifroşin wê. got:

> **Li navendên ewlehiyê lênihêrîna tenduristî tune ye. Li girtîgeha Edra derman heye, lê ew [karmendên bijîşkî] bi nefret û pozbilindî bi me re mijûl bûn. Carekê min xwest rewşa xwe ji bijîşkê nexweşiyên çerman re vebêjim ku êşa cerebê di nav me de heye. Wî ji min xwest ku ez jê dûr bibim, ji ber vê yekê min jê re got: Ma tu bijîşk î? Hûn çima li vir dixebitin? Agahdarî da rêveberê girtîgehê, ji ber rûbirûbûna bi vî bijîşkî re ez hatim cezakirin. Wan derman nedan min, ez neçar mam ku derman ji girtiyên din deyn bikim.**[17]

Ev agahî bi belgeyên ku rêxistinên mafên mirovan berhev kirine hevgirtî ne. wek Mînak, Rêxistina lêborîna Navdewletî di serê sala 2011-an de ragihand ku hikûmeta Sûriyê nexweşxane wekî navendên îşkenceyê bikar aniye. Hêzên ewlehiyê li nexweşxaneyên Sûrî hatin azad kirin, hate dîtin ku hukûmeta Sûrî birîndar û xebatkarên tenduristiyê dike armanc. Wekî din, di raporê de «çawa nexweş li derdorî çar nexweşxaneyên ji hêla hikûmetê ve têne rêvebirin, rastî îşkence û danûstandina xirab tên» belge dike.[17]

Mercên girtîgehê li Sûriyê li gor Zagona Sîstema Girtîgehê ya 1929 (ku di 1933 de, hat guhertin) û Qanûna 496 ya 1957'an têne birêvebirin,[18] zagonek pir kevin e û baldariyek bilez ji hêla hukûmeta Sûrî pêwîst dike. Lêbelê, xala 90-ê dibêje ku ji mafê girtiyan e, ku textekî hesinî piçûk bi doşekek pembo, balgî û pêça pembo an hirî ya ku li gorî demsalê diguhere, bigirin. Di xala 92-an de ferzkirina rêxistinkirin û dabînkirina karûbarên germkirinê, ronahîkirinê û karûbarê tenduristiyê tê destnîşankirin.[19] Tevî vê yekê, diyarkirina tiştê ku zindanek li Sûriyê pêk tîne wekî pirsgirêkek dimîne, ji ber ku hikûmeta Sûriyê di şerê heyî de dibistan, salon, stadyûm û avahiyên din ên neamade kirin girtîgeh[20] Di çarçoveya vê lêkolînê de, hukûmeta Sûrî li gorî Zagona Sîstema Girtîgehê ya 1929 (ku di 1933 de, hat guhertin) binpêka dike.

Gava ku serbest tên berdan, navendên tenduristî yên ku dikarin pêwîstiyên qurbaniyên îşkenceyê peyda bikin, an sînordarin (ji bo dermankirina birînên gewdî) an tune ne (ji bo dermankirina birînên giyanî) an jî lênihêrînek kêm peyda dikin. Ji ber vê yekê, kesên ji îşkenceyê rizgarbûne li saziyên taybet bi lêçûna xwe derman digerin.[21] Di çarçova zagona Sûrî de, vejandina qurbaniyên ku li Sûrî rastî binçavkirin, destdirêjî û îşkenceyên nezagonî hatin wek nêzîkatiyek bingehîn a dadmendiya demkî ye. Vejandin mirovan divê li ser bingeha lênihêrîna gewdî û psîkolojîk be. Lêbelê, ev nêzîkbûn bê astengî nîne. Wek Mînak ji ber ku gelek qurbanên van binpêkirinan hene, di vê astê wê piştgirî rastî pirsgirêkan were. Astengiyên din jî dikarin derkevin, wekî mînaka tekoşîna Sûriyan bi gelemperî ji bo alîkariyê bigirin, nebûna pisporiyek guncaw û zirarên binesaziyê.[22]

Di Adar 2017›an de, Rêxistina Tenduristiyê ya Cîhanî texmîn kir ku nîvê Sûriyan pêwîstiya wan bi tenduristiya mîjî û destwerdana derûnî heye. Piştrî wê di Tebaxê de, Remezan Mahfûrî, rêvebirê tenduristiya giyanî li Wezareta Tenduristiyê li Sûriyê, texmîn kir ku di encamê şer de 300,000 kes hewceyê dermankirina piskolojîk bûne.[23] pişre, di Sibata 2018an de, Mahfûrî ragihand ku jimara Sûriyên ku ji ber nexweşiyên derûnî yên giran dikişînin gihîştiye 1 mîlyon Sûrî. Mahfûrî ev zêdebûna hejmaran vegerand wêraniya ku ji ber pevçûnê rû da, ku sektora tenduristiyê bi gelemperî jê zirar dîtiye,bi taybetî karûbarên tenduristiya giyanî, ji ber nekarin bi hejmarên zêde ji kesên ku xizmetê pêşkêş dikin kar bilin her wiha kêmbûna bijîşkên pisporî ku ji welatê reviyane.[24] Daxuyaniyên bi vî rengî yên keyfî ku ji hêla rayedara herî jor ve têkildar in bi xweşbîniya derûnî ya Sûriyan ve hatine weşandin, pir şerm in.Ev jî helwesta keyfî ya hukûmeta sûrî li hember nêzîkbûna îstatîstîkî û zanistî li ser pirsek cidî wek tenduristiya giyanî ya civakê nîşan dide. Di heman demê de ev nerastbûna agahiyên hikûmetê yên têkildarî tenduristiya giyanî li Sûriyê, nebûna siyasetek tenduristî û vejena derûnî ya bi bandor nîşan dike.

Wekî din, fikar û tedbîrên ewlehiyê yên ji bo qurbaniyên îşkenceyê li Sûriyê, vejandina tenduristî û derûnî asteng dike. Li gorî pisporek bijîşkî yê ku beşdarî vê lêkolînê bûye, dezgehên bijîşkî yên dewletê mîna navendên ewlehiyê ne. Di van dezgehan de cihê sirîyetê tune ye, eger, dê ti qurban jê bawer nekin. Qurbanên îşkenceyê ditirsin ku serdana navendên tenduristî li deverên di bin kontrola hikûmeta Sûrî de ne bikin. Ew ditirsin ku xalên kontrolê derbas bikin û heke ji hêla hin navendên ewlehiyê ve werin xwestin, dibe ku dîsa werin binçav kirin.[25] Pisporek din diyar kir ku:

> **Piştî serbestberdana wan, qurbanên îşkenceyê ji bo dermakirina gewdî li bijîşkên taybet digerin. Ew nikarin sedema birîndarbûna xwe ragihînin, ji ber ku bijîşkên li deverên di bin kontrola rêjîmê de ditirsin ku girtiyan an qurbanên îşkence derman bikin. Tirsa bijîşkan ew e, ku qyrban dîsa werin binçav kirin û navê bijîşkê ku wan derman kiriye eşkere bikin . Bijîşkên ku qurbanên îşkenceyê derman dikin an xizmên wan in an jî li nexweşxaneyên meydanî dixebitin**

Qurbanên îşkenceyê dema ji Sûrîyê derketin yekser arîkarî girtin, bi saya rêxistinên mirovî, wekî Xaça Sor a Lubnanê. Berovajî vê yekê, qurbanên ku bi awayekî nezagonî li Tirkiyeyê dimînin û nikarin kimlik (karta nasnameya tirkî) bistînin, gelek zehmetiyan ji bo lênêrîna tenduristî yên pêwîst dibînin.

Dibe ku ji belgeyên li jor were encam kirin ku qurbanên îşkenceyê ne tenê ji birînên demkî û mayînde dikişînin, lê dibe ku hin kes ji seqetiyên mayînde jî, ku bi gelemperî di dema binçavkirina wan de çêdibe, bikişînin. Di vî warî de, Sûriye bi înkar kirin û ne piştgiriya wan, Peymana Mafên Kesên Astengdar binpê dike. Madeya 15 (2) ya peymanê dibêje ku «Dewletên endam divê hemî tedbîrên qanûnî, rêveberî, dadwerî û yênbi bandor bigirin, da ku kesên seqet, li ser bingehek wekhev tevî yên din nebin, her wiha nabe rastî îşkencekirin an danûstandina hovane, nemirovane, rûreş an ceza werin « Wekî din, Peyman destnîşan dike ku divê dewleta endam piştrast bike ku tedbîrên vejandina kesên astengdar bike. Bend 26 (1) dibêje:

«Dewletên endam dê gavên bi bandor û guncan bavêjin, di nav de piştgirîya dostan, da ku kesên seqet karibin asta herî zêde ya serxwebûnê bi dest bixin û biparêzin, karînên xwe yên gewdî, derûnî û civakî bizanibin, di nav hemû şaxên jiyanê de beşdar bin. Ji bo ev armanc pêk were, Dewletên endam dê karûbar vejandinê, nemaze di warên tenduristî, kar, perwerde û karûbarên civakî xurt û berfireh bikin.

Pirsgirêkên tenduristiyê yên demdirêj ku bi îşkenceyê re têkildar in, dikarin di aliyên jiyana civakî û pîşeyî de bandorê li jiyana rojane ya qurbanan bikin. Di pir rewşan de, nikarîbûn kar bikin an rêbazekî ji bo perwerde û pîşeyî bişopînin. Di hin rewşên tundrew de, bûye sedema perçebûn û xizaniya malbatê.[26] Di vê wateyê de, pêvajoya vejandinê li gorî Rêxistina Tenduristiyê ya Cîhanê divê armanca perwerdekirina kesên bi seqet ne tenê ji bo tevîlî hawîrdora xwe bibin, her weha divê bi awayekî yekser tevîl derdor û civaka xwe bbin, da ku tevîlîbûna wan a civakî hêsan bike û bi wan re alîkar be da ku hemi astengên di jîngeha wan de kêm biket.[27]

Tevî tunebûna dezgehên tendiristî û piştgiriyê, kesên ji îşkenceyê rizgar bûne nepenî û navûdengê civakî ji hember derman hibijartine. Bi dema ku diçin gel bijîşkê derûnî, urolojîstek an yên jin dihizirin.[28] Nerîna yek ji van bijîşka dibe ku nîşana pirsgirêkên tenduristiya giyanî, destdirêjî an destdirêjiya cinsî be, dibe ku ev di dema binçavkirinê çê bûbe.

Jineke ku ji îşkenceyê rizgarbûye ev mijar wiha anî ziman:

> Bi min pir zehmet bû ku serdana bijîşkekî li Sûrî bikim, ji ber min nekarîbû jê re bibêjim ku ez binçavkirî bûm û rewşa tenduristiya min encama girtina min bû. Di heman demê de, ev çanda li gel me tune ye ku rewşên wiha bidim fêmkirin, her wiha bi min zehmet bû raman û pirsgirêkên xwe bi kesên ku ne hatine girtin re parve bikim ji ber ku ew ê wan fêm nekin û piştgirî nedin min. Di heman demê de, ewên ku bi demên dirêj hatine binçav kirin dê fikarên min kêm bikin ji ber ku dema binçavkirina min ji dema binçavkirina wan pir kurttir bû.[32]

Di encamanê rûreşiya civakî de, eger qurbanê destdirêjiya cinsî mêr be an jin be gelek bandor mîna tecrîd, dûrketina ji têkiliyên civakî, tevlî civakê nabin û ji bilî ku her tim dihizir ku ji aliyê civaka xwe ve nayên qebûlkirin.[30]

Bandorên civakî

Gelek faktor hene ku bibin sedema ji kesên ji îşkenceyê rizgar bûne li ser tiştê ku di dema binçavkirina bi wan re qewimîne, nemaze jin, biaxifin. Dibe ku ev asteng civakî an çandî bin. Li şûna ku lênêrîn û piştgiriyê bigirin da hêviyên wan pêk werin, kesên ji îşkenceyê rizgar dibin timûtim di civakên xwe de bi stû û şermê re rû bi rû dimînin.[31] Di vê çarçoveyê de, bandora rûreşiyê dirêje. Malbatên kesên ji îşkenceyê rizgar bûne, dibin qurbaniyên duyemîn ên rûreşiyê, ev mijar cûdahiyê naxe navbera jin û mêrên ku rastî tundiyek cinsî di dema binçavkirinê de hatine, her çend tê xuyakirin ku jin bi awayekî zêdetir bandor bûne. Malbatên hin kesan nema xwe li wan kirin xwedî, ew berdan, an jî ji civakên xwe hatin derxistin.

Ol û pîvanên civakî li Sûriyê bi awayekî bingehî bi hev ve girêdayî ne.[32] Di vî warî de, hin dînamîkên civakî dibin alîkar da ku nêrînên Suriyan ên li ser kes û têkiliya wî ya bi civaka wî û cîhana dora wî re çêbibin. Ol, dab, kevneşopî û dîrok hêzên sereke ne. Ne tenê di asta civakî, ku têgîn têne tên damezrandin, lê ev hêz di heman demê de dibin sedema pêkhatina nasnameya takekesî û cihê ku kes di nav civaka xwe de digire.

Rûreşî li Sûriyê pirsgirêk dimîne. Tirsa ji rûreşiyê kesên ji îşkenceyê rizgarbûna ji gihiştin û desteka tenduristî, civakî û piskolojîk dûrxist. Rûreşî wekî yek ji wan sedeman hate destnîşankirin ku mirov lênêrîn û piştgiriya pêwîst nabînin. Ev di warê civakî de tê xuyakirin, ji ber mirovên xwediyê pirsgirêkên tenduristiya derûnî xwe ji civakê vediqetînin û xwe cuda dibînin. Jinek ku ji îşkence rizgarbûye serpêhatiya xwe wiha vedibêje:

> Ji hêla sosyolojîk ve, têgihîştina mirovan ji min re zor, reş û negatîf bû. Carcaran digotin, ‹Ger we fuhuş jî bikirana, hûn ê bi vî rengî(di girtîgehê de) nehatibe danûstandin.› Di dadgeha leşkerî de ji min re gotin, ‹Heke te ji fuhuşiyê re tawanbar bikira dê çêtir bûya. Bi gelemperî, mirov rehmê li ti kesî nake. Hin ji min dipirsin, «Çima wana tu binçav kirin?» Yên din ji min dipirsin, Gelo ez di girtîgehê de rastî destdirêjiya cinsî hatime?.[36]

Source: Pixabay

Jinek din pir şerm kir dema ku keça wê ew tawanbarkir ji ber rewşa ku gihişte malbatê.[35] Ji ber rûreşiyê, di nav gelek sedemên din jî, ji çavkaniyên kesane, civakî û malbatî jî. Ew ji hêla faktorên civakî ve mîna têgihiştina kêm, perwerde û haydarbûn û xweza û tevliheviyên nexweşiya giyanî ku li ser kes xuya dikin, girantir dibin. Di heman demê de bandor li ser derfetên civakî yên ji kesên rizgar bûne kir. Gelek kesên ji êşkenceyê rizgar bûne rastî perçebûna malbatê, têkçûnên dadgehî û têkiliyên romantik tên.[35] Jinek rizgar bûyî diyar kir:

> Nerîna civakê wekî jinek ku ketibû girtîgehê û hatibû destdirêjî û tecawiz kirin, nêrînek pir tund bû. Fêr bûn ku bi çavê ku ev jin serbixwe ye û dikare her tiştî bike li min temaşe dikirin,Vê yekê, nemaze di asta hestyar de, bandorek mezin li min dikir. Min kesek dît ku di têkiliya xwe ya bi min re kêfxweş bû lê red kir ku bi min re şû bibe an min bi malbata xwe bide nas kirin.[36]

Înşkence û binçavkirina jinan li Sûriyê mijara raporên paşverû ne.[37] Girtî ji her temenî bûn, bi zarokên xwe re bûn an jî bêyî wan. Jinek girtî li ser tiştê dîtî wiha vegot:

> Min îşkenceya hin jinên din jî dît, tê bîra min ku du keçen ku temenê wan di bin 18'de salan de bû, bi deriyek metal [deriyê hucreyê] li wan dixistin û xwîn ji serê wan diherikî. Her wiha wan jinek ducanî girt û jinek û keça wê ya 3 salî binçav kirin. Her weha jinên pîr ku50 sal derbaskiribûn girtin... Min gelek zarok jî dîtin. Li pêşberî hucreya min di hucreyê de keçikek 3 salî hebû, ew pir ditirsandin. Wan bi awayekî berdewam li dayika wê dixist, da ku zarokê neçar bikin ku îtîraf bike. dayik li ber zarokê wê îşkence dikirn da ku ji zarokê agahî bistînin, wek: Bavê we çû ku derê? Diya te çû ku derê? [38]

Hin kesên ku rizgar bûne tekez kirin ku wan zarok û biçûk di navendên binçavkirinê de dîtine. Kesekî rizgarbûyî got:

> Dema ku ez di navbera girtîgeh û navendên ewlehiyê de diçûm û dihatim, min gelek zarok didîtin, gava ku ez di navenda ewlehiyê de li El-Fayhaa li Damascusamê bi tenê bûm, min wê demê xortek çardeh salî dît. Wî xwarina girtiyan wekî «karkerên bi zorê» peyda dikir û ew ji Hamayê bû... ez carekê pê re peyivîm û wî ji min re got ku bavê wî bi wî re girtiye, lê wî çaxî wî nizanibû cihê wî li ku dere ye. Li girtîgeha Al-Balloonah a Homsê, min gelek zarok dîtin, yek ji wan 12 salî bû û ew di rewşeke baş de bû û me teşwîq dikir. Bi gelemperî, gelek zarokên di bin 18'salan de li girtîgeha hebûn.[39]

Wekî din, zayîn û jiberkirin li girtîgeh û navendên binçavkirinê mijarin normal bûn.

> Dema ku ez di girtîgehê de bûm, min gelek zarok bi dayikên wan re dîtin. Jinekê di girtîgehê de za û kurê wê yê 3 salî jî pê re bû. Piştî 5 salan bi kurê xwe re hat berdan. Jinek din di binçavkirinê de jidayik bû û zaroka wê ji ber nebûna lênihêrîna tenduristiyê piştî 3 rojan di girtîgehê de jiyan xwe ji dest da, ji ber ku hewcedariya wê bi dayîngehek zarokan hebû. Gelek jin di hundurê girtîgehê de zan. Lênihêrîna zarokan tunebû, gelek rewşên jiberxwekirin û mirina zaroka çêdibûn.[40]

jinek din jî got:

> Min gelek zarok di girtîgeha Edra de dîtin. Jinek ji Dûma digel keça xwe ya 3 salî hebû. Li beşa ku ez lê hatibûm ragirtin jinek du zarokên cêwî anîn. Min keçek 10 salî û keçek 14 salî ku bi diya xwe re hatibûn girtin, dîtin.[41]

Ev serpêhatî ne tenê ji bo dayikan, di heman demê de ji bo zarokan jî bi êş e. Ev serpêhatî birînên hestyarî, derûnî û gewdî yên domdar in ku dê di dawiyê de bandorê li geşedana şansên wan ên jiyanê bikin. Di vê çarçoveyê de, Sûriye xala 37-an a Peymana Mafên Zarokan binpê dike, ku tê de dibêje « nabe ti zarok rastî îşkencekirin, danûstandina an cezayek hov, nemirovane an rûreş were»[42] Di gotarê de her weha tê gotin ku «nabe ku tu zarok bi rengekî bêhiqûqî an keyfî ji azadiya xwe were mehrûm kirin»[43] wek din «mafê her zarokek ku ji azadiya xwe hatiye mehrûm kirin, ku bilez alîkariya yasayî û guncaw werbigire, her weha mafê wî yên dijberiya li hember mehrûmkirina azadiyê wî li pêş dadgehek an rayedarek serbixwe û bêalî heye «[44]

Girtin û îşkencekirina ciwan û biçûkan dikeve bin peymanên peywendîdar ên ku Sûriye aliyekî wê ye. Her çend ev xort û ciwan bi tawanên ku dibe ku hatibin tawanbar kirin jî, hukûmeta sûrî Qanûna Zarokan a Tawanbar a 1974 jî binpê dike. Zagonsazê Sûrî di vê qanûnê de cûdahî di nav sê qonaxan de diyar kirine ew jî: zaroktî, ciwan ji 7 salî heya 15 sal, û ciwanên di navbera 15 û 18 salî de wekî ku di Zagona Qanûna Nû ya 1974-an de hatî diyarkirin.[45] Qanûn di 2003 de hate guherandin û temenê berpirsiyariya tawanan 10 sal danî (Bend 2). Madeya 3 (a) destnîşan dike ku ewên ku di navbera 10 û 18 saliyê de tawanek tawanbar dikin dibin bin tewdîrên rastkirinê. Wekî din, qanûn parastina nepenî û sirî ciwan di dema binçavkirin û darizandina wî de (bendên 49 û 54) garantî dike û tawanên wan di tomara tawanan de nayên tomar kirin (bend 58). Bend 3 destnîşan dike ku divê ciwan ji sûcdarên mezin werin veqetandin û di saziyên rîforma ciwanan de werin ragirtin.

Wekî din, belgeyên li jor destnîşan dikin ku Sûriye li gorî xala 3-an a peymana li dijî Rakirina Hemî Cûdahiyên Li Dijî Jinan binpêka dike, di peymanê de hatiye nivîsandin ku « pêkanîn mafên mirovan, azadiyên bingehîn, bihevra kêf, parastinê hemî mafên mirovan û azadiyên bingehîn di warên siyasî an aborî, civakî, çandî, sivîl an her qadek din de misoger dike''.Di nav van mafê ku rastî îşkence, danûstandin xerab û cezayek din a hov, nemirovane an jî rûreş neyên''[46]

Bandorên aborî û windakirina dahatê:

Şert û mercên ku di wan de qurbanî ji ber îşkenceyê hatin guhertinê pêdiviya xwe bi vegerandina pewir û karînên nû hene. Di dawiyê de ev derfetê ji kesekî re veke da ku rêkirina xweser û pêkanîn karekî gengaz bike, di nav de hin guhertinên zemîna civakî û aborî ya kesekî jî hene. Divê armanca pêvajoya vejandina qurbaniyan desxistina xweseriya wî beê her wiha hemî karînên xwe yên fîzîkî, giyanî, civakî û pîşeyî bigire, rê bide wan ku tevlî hemî warên jiyanê bibin.[47]

Kesên ku di vê raporê de beşdar bûn ku ji îşkenceyê rizgar bûne, şertên windabûna dahata xwe û encamên zagonî ku derfetên wan ên berdest ji bo jiyana xwe berdewam bikin, telihevkirin, bi berfirehî vedibêje.

> **Berî ku ez werim girtin kargeha min ya dirûnê hebû û mêrê min xwediyê dikanek firotina diyariyan bû. Tecrubeya binçavkirin û îşkenceyê me di gelek astan de westandin û lawazî li gel me hiştiye. Mêrê min bi nexweşiya pençeşêrê ketiye Ew êş û azarên îşkêşan dikişîne, wî li vir li Tirkiyê niştekariyeke dil çêkir ... di aliyê aborî de, me her tişt winda kir. Me kargeh û dikana diyariyan winda kir. Me xaniyê xwe winda kir ... bi rastî, xanî bi tevahî hate hilweşandin ... Ez ji mafên sivîlan hatim hilweşandin . belgeya sivîlî diyar dike ku ew «ji mafên sivîlbûnê hatiye stendin». Ev tê wateyê ku ez nikarim rêwîtiyê û xwendinê bikin an bibim xwedî saman.[48]**

Ev bandora demdirêj dibe ku li ser malbata kesên ku ji îşkenceyan rizgarbûne bandorê bikin. Yek ji wan kesên ku sax man behsa wê yekê kir ku ji ber binçavkirina wî karsaziya malbata wî hate xera kirin.[49] Kesên ku hatin girtin ji ezmûna xwe fêhm dikin ku ew ê di demen pêş de ji bo navendê hatibûn girtin, werin vexwendin. Beşdarek ku ji îşkenceyê sax ma dema binçavkirinê diyar kir ku ew piştî serbestberdana wî nekariye parêzeriyê bike, ji ber di rewşek aborî ya zehmet re derbas,wî hemî diravê xwe wekî lêçûn û bertîl bikar anî da ku ji zindanê were berdan. Wî lê zêde kir, «Ez ji ezmûna xwe fêr bûm ku ew ê di demeke pêş de derdorî 15 rojan, carek din bangî min bikin da ku sedema derketina min nas bikin. ji ber vê yekê min biryar da ku ez ji welatê xwe birevim Tirkîyê, civak û bajarê xwe li pişt xwe bihêlim.».[50]

Wekî din, kesên ji îşkenceyê rizgar bûne, li cihê karê xwe rastî cudahiyekê werin. Jineke ku ji îşkenceyê rizgar bûye diyar kir ku wê karê xwe winda kiriye, ji ber asta wê di kar de piştî ku hate berdan kêm bû, ta gihişte asta dûrxistina wê ji kar.[51]

Di vê çarçoveyê de, Sûriye binpêkirina Peymana Navneteweyî ya Mafên Aborî, Civakî û Çandî ye dike. Madeya 2 (2) pêşkêşî dike ku Dewletên endam soz didin ku karanîna mafên ku di vê Peymanê de hatine destnîşankirin ji her cûdakarî li ser nijad, reng, cins, ziman, ol, ramanek siyasî an ramanek din, koka neteweyî an Sedemên civakî, dewlemendî, rêgez, an sedemên din misoger bikin. Di xala 3-an de tê gotin ku mafê nêr û mêyan heye ku ji hemî mafên aborî, civakî û çandî sûd werbigirin. Madeya 6 (2) diyar dike ku divê ev maf «dabînkirina rêgez, rahênanên teknîkî, pîşeyî, bernameyên perwerdehiyê û danasîna werib berdest kirin, di vî warî de siyaset û teknîkên ku dê pêşveçûna domdar a aborî, civakî û çandî û karûbarê tam û hilberîn di bin şert û mercan de pêk bîne. ku azadiyên bingehîn û siyasî yên aboriya her takekesî misoger dikin.[52]

bi heman awayî, pêşgotina Peymana Navneteweyî ya Mafên Sivîl û Siyasî dibêje ku dewletên aendam soz didin ku:

rêbaza bicîanîna nimûneya herî pîroz li gorî danezana cîhanî ya Mafên Mirovan, ji bo ku mirov azad bibe, ji azadiya sivîl û siyasî sûd werbigire, ji tirs û daxwazê xilas bibe, ew ku rewşên guncaw werin avakirin, da ku her kes bikaribe sûdê ji mafên xwe yên sivîlî ,siyasî û her weha mafên ji aborî, civakî û çandî bike.[53]

Lêbelê, ev berpirsiyarî ji hêla qanûna cezayê ve tête asteng kirin, li gorî wê kes bi cezaya tawanbar û tawanbariyên li gorî xala 38 (4) ji mafên sivîlî têne derxistin.[54] Madeya 49'an bi hûrgulî encamên dûrxistina sivîlî şirove dike. Tê de ji karê dûrxistin, qewtandinê ji hemî kar û karûbarên giştî, înkara hemû fonên ku ji hêla dewletê ve tê dayîn, tecrîd û dûrxistina ji hemî kar û karûbarên di rêvebiriya mezheb an sendîkaya ku qurban têde ye, bêparkirina meaşê ku ev mezheb an sendîka dide, înkarkirina mafê wî yê xwedî pabendiyeke dewletî ye, bêparkirina wî ji mafê wî yê bibe hilbijêr an hilbijêr û hemî mafên din ên sivîl, siyasî, mezhebî û sendîkayî, nehilbijartin bibin xwedan milik, weşanger, an edîtorê rojnameyek an weşanek demkî ya din û bêparkirina mafê stendina dibistanek an her karekî di perwerdehiya giştî û taybetî de.

Qanûna hejmar 19 ya 2012-an jî derfetên aborî ji kesên ku ji îşkenceyê rizgar bûne asteng dike, ku li gorî bend 11-an cemidandin û desteserkirina malên guhêzbar û neguhêzbar pêşkêşî dike. Ev qanûn pênaseya fermî ya kiryarek terorîstî destnîşan dike, ku «her kiryar ji bo afirandina Rewşa panîkê di nav mirovan de an têkdana ewlehiya giştî an zirara binesazî an binesaziya dewletê û bi karanîna çek, cebilxane, teqemenî, malzemeyên pêketî, hilberên jehrî an şewatî ve . an jî bikaranîna amûra ku ji heman armancê re xizmetê dike.[55] Ev qanûn ne tenê têgehên serbest bikar tîne ku dikare bi awayekî keyfî were bikaranîn, lê her weha ew hatiye dîzayinkirin ku li dijî dijberiya Sûrî ya ku li gorî bendên wê têne darizandin wekî çekek were bikaranîn. Ev têgeh di karen zagonî de tê bikaranîn ku di encamê de terorê şîrove dikin, di heman demê de pêkanîna mafên destûrî û navdewletî yên wekî azadiya civîn û derbirînê, yên ku bi îtîrafên di encama îşkenceyê de hatine girtin ve girêdayî ne, ku di encamê de dibin sedema cezayên giran, k udi nav de cezayê mirinê jî heye.[56]

Encamên yasayî

Li gor› belgeyên heyî, Sûriya pabendiyê bi bendên zagona navdewletî di derbarê mijara îşkence û lêpirsîna de nake. îdiayên ku hukûmeta sûrî bi rengekî sîstematîk derdixe îşkencê red dike. Ev nebûna lêpirsîn û berpirsiyariyê ji hêla serokê rêjîma Sûriyê derdikeve , ji ber ku Serokê Sûrî Beşar el-Esed di hevpeyvînekê de digel rojnameya Russia Today di Çileya Paşîn ya 2019 de înkar kir ku li Sûriyê îşkence heye.[57] Di Tebax 2013 de, leşkerekî revyayî bi navê Qeyser 53,275 wêneyek derxiste dervî Sûriyê.[58] Di wêneyan de girtiyên ku di girtîgehê de hatin kuştin an jî piştî ku ji binçavkirinê bo nexweşxaneya leşkerî hatin veguhastin hatin kuştin. Sala 2017, Beşar el-Esed îdia kir ku ev wêne sexte ne.[59] Tişta ku ev yek nîşan dike ew e ku înkar û nebûna berpirsiyariyê ye, di encamê de mekanîzmayên fermî û yasayî tune ne, ku rê li ber vejandina û piştgiriyê kesên ji îşkenceyê rizgarbûne li Sûriyê vekin.

Zagon çi diyar dike?

zagona Sûrî di qedexekirina îşkenceya mutleq li gor bend 1 a Peymana dijî îşkenceyê pêk nayîne, tevî ku hin bend hene ku parastinê li hember îşkence û danûstandina xerba dikin. Madeya 53 (2) ya makezagona nû ya Sûriyê, ku di referandûma 27ê Sibata 2012 de hate pejirandin, dibêje ku «nebe tu kes rastî îşkence û danûstandina rûreş were, yasa dê sizayê ji bo wan kesên van kar dikin,diyar bike. «

zagona Cezayê destnîşan dike ku «kesê ku bixwazibe li xwe biryarên tawanek an agahdariyek di derheqê wî de destûr bide tundiyên ku bi qanûnan nayê qebûl kirin, ew ê ji sê mehan heya sê salan bi zindanê were cezakirin.»[60] Lêbelê, Komîteya li dijî îşkenceyê di çavdêriyên xwe yên dawîn ku li ser Sûriyê ne diyar kir ku «tunebûna pênasekirina ji îşkenceyê re, li gorî Benda 1ê ya Peymanê di pergala zagonî ya neteweyî ya a endam... ‹bi tundî pêkanîna Peymanê di dewletê endam de asteng dike».[61]

Ji ber dewletek alîgirê di Peymana Navdewletî ya Mafên Sivîl û Siyasî ne, Sûrî jî neçar e ku pêşî li girtin û binçavkirinê bigire û her kesê ku ji azadiya wî bêpar bihêle, derfetek bibandor bike ku li pêş dadgehê darizandinê pêşbixe. Xala 7-an a Peymana Mafên Sivîl û Siyasî ya Navdewletî dibêje ku «Nabe tu kes were îşkencekirin an danûstandina hov, nemirovane an rûreş pê re wer kirin.» Madeya 9 (1) dibêje ku «mafê her kesî heye ku azadî û ewlehiya takekesiya xwe hebe», «nabe kes bi awayekî keyfî were girtin an binçavkirin.» Bend 9 (2) destnîşan dike ku «her kesê ku tê girtin divê ji sedemên vê girtinê agahdar bibe dema ku ew çêdibe, her wiha divê ew bi lez ji her tawanbarîyek li dijî wî were agahdar kirin.» [62]

zagona Karûbarê asayîşê ku bi Biryarnameya Hejmar 1962 ya sala 1930 hatî derxistin, karmendên asayîşê mecbûr dike ku jidanûstandina hovane dûr bisekinin. Li derveyî çarçoveya zagonî binçavkirin qedexe ye. Madeya 87-ê destnîşan dike ku dema endamên asayîşê karûbarê xwe dikin, divê bi rengek guncaw tevbigerin, bêyî ku ew kiryarek ku dikare zirarê an êrîşkerî bikin. Di çarçoveyek wisa de, Dadgeha Cezayê bi berdewamî destnîşan kir ku îtîrafên ku di bin îşkenceyê de hatine derxistin pûç û ne girîng in, her weha maddeya 180-ê ya Qanûna Doza Ceza, ya ku dibêje ku ev daxuyanî wekî agahdariya gelemperî têne nirxandin ku tu qîmeta wê ya zagonîî tune. Wekî din, xalên 104 (1) û 104 (2) yên Zagona Pêvajoya Cezayê ya Sûrî destnîşan dike ku tawanbar herî zêde piştî 24 demjimêran were derxistin li pêş dadgehek dadwerî. Ger lêpirsîn ne gengaz be, ew ê tavilê were berdan. Li gorî xala 105-an a heman qanûnê, heke girtî bêtirî 24 demjimêran di girtîgehê de bimîne bêyî ku jê were pirsîn an derxînin pêşberî dozgerê giştî, girtina wî wekî kiryarek keyfî tête hesibandin û karmendê berpirsiyar ji ber sûcê ragirtinê azadiya kesane tên darizandin, ew ji salekê heya sê salan tê cezakirin, wek ku di Xala 358-an a Zagona Cezayê de hate diyarkirin. Bi heman awayî, li gorî xala 69-an a zagonê, ji kesên tawanbar re mafê têkiliya bi parêzerek re di her demê û bi tena xwe heye, ji bilî rewşên sîxuriyê.[63]

Source: Pixabay

Di pratîkê de, dibe ku cezayên berê bi biryarnameya zagonsaz a Jimarê 55 sala 2011 (Guhertina zagona cezayên dadweriyê ya ku bi biryarnameya zagonsaz 112 ya 1950 hatî weşandin) di derbarê pisporiya dadrêsiya asayîşê de werin asteng kirin, ku asayîşên dadwerî an kes,n ji bo peywira tawanên bendên 260 û 339, 221, 388, 392 û 393 yên qanûna cezayê hatine destnîşan kirin, divê belgeyên wan berhev bikin, li wan gudar bikin, bi şertê ku dema ragirtina wan ji heft rojan derbas nebe, ji bilî ku ji hêla serdozgerê giştî ve nû bibe, li gorî daneyên dosyayê ku ev heyam ji şêst rojî derbas nabe. ev bend di dirêjkirina dema ku girtî dikarin îşkence bibînin xwedî bandorek diyarker in, ji ber ku îşkence û awayên din ên nebaşiyê bi gelemperî di dema girtina pêşwext de, nemaze di hucreyên yekpare de hene. Ev li gorî girtîgehên ku ji aliyê kesên ji îşkenceyê rizgar bûne ku beşdarî vê lêkolînê bûne ye. Yekî ji kesên rizgarbûyî got: ku her çend wî agahdar kir ku tawanbarkirinên li dijî wî derew in, lê ew neçar bû ku daxuyaniyekê îmze bike bêyî ku derfet hebe ku wê bixwîne.[64] Jinekê jî diyar kir ku: wê neçar kirin li beşa ku wê ragirtî bû, berî ku serbest were berdan qaxezên vala îmze bike.[65]

Yên ji îşkenceyê rizgarbûne jî diyar kirin ku wan berê xwe daye bertîlan ji dadgeran re da ku werin berdan.[66] Yek ji wan kesên ku rizgarbûne wiha got:

> Apê min pere dane alîkarê dadger. Ez bi zincîran girêdam, li ber dadger sekinîm û di rewşek ewqas xirab de bûm ku diya min nikaribû min nas bike. Dadger ji min pirsî ka ez çi bikim. Di lêpirsînê de her tiştê ku min got min dubare kir. Dûv re dadger bersiv da, «te qebûl kir ku tu bi komên çekdar re têkildar bûyî û we êrîşî [noqteyên kontrolê yên hikûmetê] kir.» Min bersiv da û got: ku lêdan we ez neçar kirm ku li hember her tawanbarê ku li dijî min hatiye vekirin bipejirînin.[67]

Bertîlkirina karmend û dadgeran bi pereyan xwedî encamên cuda bûn. Jinek rizgarbûyî got:

> Hevserê min hejmarek mezin ji pereyan ku ew ji her kesî deyn kiribû da ku bide dadrêsê ku li odeya çaremîn a Dadgeha Terorê rûdinişt. wî soz da hevjînê min ku navê min bike nav lîsteya efûyê de. Mêrê min ev yek kir. Wî mîlyonek û hefsid hezar lîreyên Sûrî deyn kir û bertîl da dadrês. Bi vî rengî ez hatim berdan û em hîn jî di warê aborî de têkçûne.[68]

Di vê çarçoveyê de, Sûriye berpirsiyariyên xwe yên di Peymana Navdewletî ya Mafên Sivîl û Siyasî û zagona Pêvajoya Cezayn binpê dike.

Çima kesên ku ji îşkenceyê rizgarbûne gilî nakin?

Bi awayekî teorî , karmendên ku bendên diyarkirî bin pê dikin, dibe ku ji wan ceza, hişyarî, ji kar avêtin û zindan were xwestin. Her wiha dozên tawanbar li dijî kesên di dadgeha giştî de ji aliyê qurbana ve werin vekirin.[69] ev zagon û bendan di paşerojê de hatine ezmûnkirin, nemaze di bûyerên îşkence an danûstandina xerab ya ku li girtîgehên asayîşan çê dibûn. Kiryar di van bûyeran de hatine cezakirin. [70] Lêbelê, di pratîkê de, gilî kirina îro dibe ku ne karekî hêsan be.

Berî nîqaşkirina astengiyên ku dibe sedem ku qurbaniyên îşkenceyê desteka zagonî û berdêla guncaw negirin, divê pêşî mirov cûdahiyê bixe navbera her du kategoriyan de: qurbanên li hundurê Sûriyê, qurbanên li derveyî welat. Ji bo kesên li hundurê Sûriyê, gilînameyek wiha karekî ne gengaz e, ji ber kontrola zexm ku hêzên istixbarata Sûrî li ser pergala dadê û saziyên wê ferz dikin. Wekî din, di navbera mexdûrên girtin û îşkenceyê û yên ku ji ber sûcên sûcdar hatine cezakirin tevliheviyek heye, ji ber ku girtiyên di sûcên ne-cezayî de ji dadgehên awarte (dadgehên xwedî ewlehiyên zor) biryara girtinê tê derxistin, ku destûrê dide ku bi rêbazan bilîzin. Bi gelemperî ji bo vê armancê di madeya cezayê de hin gotar têne bikaranîn.

Wek mînak, xala 278 sûcdar dike ku kiryar, nivîs an axaftinên ku ji hêla hikûmetê ve nehatine destûrdayîn ku Sûriye dixe bin xetereya şer an têkiliyên wî yên bi welatekî biyanî re xera dike. Xala 285-an jî weşandina bangên ku «hesta neteweyî lawaz dike», xala 307-ê hemî kar, nivîsîn û axaftina ku ji bo gurkirina şerên mezhebî, nijadî an olî sûc dike[71]. Bandora vê pîvanê dikare bi destxistina girtiyên mafên sivîlî, ku me di vê raporê de berê behs kir, girantir bike.[72] Wateya vê bêserûberiya sivîl ev bû ku kesên îşkence xilas bûne û hîn jî nekarin kar bibînin, serî li pasaportê nedin, an bêyî destûra ji beşên ewlehiyê yên pêwendîdar milkê xwe nekirin û nefroşin.

Beşdarên vê lêkolînê di heman demê de sedemên cihêreng ên din, ji bo pêşkêşkirin giliyan li dijî awayê danûstandinê. Jineke ku ji îşkenceyê rizgabûye got: tevî serbestberdana wê, mêrê wê di binçav de ma û bi vî rengî ti berdêl nexwest. yeke din diyar kir ku tevî serbestberdana wê, di lîsteya «ji bo girtinê tê xwestin» de ma.[74] Nasnameya jinek din ku hatibû berdan şikest, ku ev tê wê wateyê ku ew nekare bi azadî tevbigere an serî li pasaportekê bide.[75] Ma çi feydeyek heye ku hûn serî li doz an gilî bikin, yê ku ji îşkenceyê rizgar bûye ev tişt parve kir:

Source: lechenie-narkomanii_Pixabay

> Tu sûd ji gilînameyên wisa tune ne. piştî ez ji zindanê derketim rastî astengiyên yasayî hatim, nemaze li deverên di bin kontrola hukûmeta Sûrî de, ji ber ku dihat bawer kirin ku min dev ji peywira xwe berdaye. Lê di rastiyê de ez ji karê xwe yê zanîngehê hatim avêtin. Ji bo ku cihê xwe ji nû ve bistînim, ez neçar mam ku li hin belgeyan bigerim, ji ber îspat dikin ku ez ji wan rename xwestin, dûv re li dezgehê navendî yê çavdêriya darayî bişopînim. Min tiştek wisa nekir. Piştî serbestberdana xwe ez carek din venegeriyam herêmên di bin kontrola rejîmê de.[76]

zagona Sûrî li ber sepandina qanûnên peywendîdar asteng e, ji ber ku ew berevaniyê li endamên hêzên ewlekariyê li dijî dadgehkirinê bi rêya Benda 16 ya Biryarnameya Zagonsaz a Hejmar 14 ya 1969, Bend 74 ya Biryarnameya Zagonsaz No. 549 ya 1969, û Biryarnameya Zagonsaz Jimare 64 ya 2008 dike. Li gorî Zagona Pêvajoya Leşkerî ya ku bi Biryarnameya Hejmar 61 ya 1950 hate weşandin, endamên leşkerî û ewlekariyê ji dozgeriyê bêpar in, rakirina wê parastina ji karmendên ewlehiyê hewce dike, ku destûrek ji Wezîrê Parastinê bistînin. Di 1969 de, ji karmendên Ewlekariya Dewletê re ji bo sûcên ku dema karûbarê xwe dikirin, ji bilî emrê dozgeriyê ku ji hêla rêveberê daîreyê ve hatî derxistin, destnîgarîtî hate dayîn. Di 2008 de, ewlehiya ji endamên istexxbaratên Leşkerî û istexxbaratên hêza Hewayî ji Beşa Ewlehiya Siyasî re, her weha ji bo ewlehiya navxweyî û karmendên gumrikê hate dayîn, ji bilî di rewşên ku fermandariya giştî ya Leşker û hêzên Leşkerî dadgehekê derxe ji bo fermana rakirina parêzbendiyê bike. Bi gotinek din, nabe doz li dijî endamên dezgehên ewlehiyê wein vegirtin, eger destûrek taybetî ji serkirdayetiya wan an fermandarên leşkerî neyê girtin.

Gavên pêşerojê

Her çend dibe ku bêjeyên di vê beşê de ji xwe diyar bin jî, lê ji bo dermankirina birînên xuya û nexuya ên qurbaniyên îşkenceyê li Sûriyê dê nêzîkatiyên herêmî û navdewletî pêwîst bike. Di heman demê de, armanc ew e ku çareserî, derman û pêşnîyarên pratîkî û guhbar peyda bike. Wek mmînak, lê ne bi tenê, bang li hukûmeta sûrî bike ku pabendî zagona navdewî û rêkeftinên ku îmze kirine bike. Her çend ev tê texmîn kirin ku bêyî şert û tixûbdar çêbibe jî, tu belge tune ye ku dê hikûmet bersivê bide.

Dengê rizgarbûyan

Nivîskarên vê raporê dibêjin ku forma guncaw a destpêkirina vî , ew e ku ji bo kesên ku bi dil, can û bi comerdî dîtinên xwe parve kirine, platformek peyda bike. Di vî warî de, yên ku sax man tekez kirin ku di serî de ew ne tenê wek hejmar in ku li raporên vir û wir werin zêdekirin, ne jî pêdivî li ser vê bingehê bi wan re were kirin, ne jî divê ew bi jimareya dema xwe ya binçavkirinê ve wekî hejmar werin diyarkirin. Lê Belê, pêdivî ew ku her dozek ji hev cuda were nerîn, hewcedariyên wan ên takekesî li gorî wê werin çareser kirin û piştgirî kirin.[77]

Kesên rizgarbûyî yên ku beşdarî vê lêkolînê bûn di derbarê pêşbaziya ku di navbera rêxistinên mirovahî û rêxistinên alîkariya Sûrî de derdikeve, diyar kirin. Yek ji kesên rizgarbûyî banga yekîtiya rêxistinên Sûrî kir ji bo sedema dij îşkence, ku divê bibe sedema yekbûnê, ne ya pêşbaziyê.[78] Tenê şerê îşkenceyê gengaz e «dema ku em li rex hev bin û doza girtiyan biparêzin. Ev dihêle ku em dengê xwe li Neteweyên Yekbûyî bibihîzin."[79]

Di vê raporê de rola civaka navdewletî di nav gotinên kesên rizgarbûyî de jî cih girt. Yek ji wan kesên ku sax man ev tişt got:

> Mijara têkoşîna li dijî îşkenceyê li Sûriyê di destê me de ye wek hemwelatiyên Sûrî. Belê, divê em fişarê li civaka navdewletî bikin ji bo bidawîkirina îşkenceyê, ji ber ku civaka navdewletî dikare bike. Dema ku şandek hat serdana girtîgeha Adra tê bîra min. Hewa li girtîgehê hat guhertin. Dardekaran şêwaza xwe bi me re guhertin. Wan şîr, xurme û hwd pêşkêşî me kirin. Em pitir kirin. Ev diyar dike ku ew girîngî didin şand, civaka navdewletî û raporên wê bi çi awayî difikirin.[80]

Yek ji wan kesên ku sax mayî, ku berî girtina xwe pîşeya dadrêsî meşandibû, diyar kir ku pêdivî ye ku saziyên dewletê werin têkildarkirin û haya wan ji sepandina zagona mafên mirovan li saziyên ewlehî û leşkerî hebe. Wî got:

> Ji me re di zanîngeh û dibistanan de di derbarê mafên mirovan de perwerde pêwîst e, nemaze di saziyên ewlehî û leşkerî de, çi yên ku niha dixebitin an jî yên ku dê paşê bêne çêkirin. Divê hemî kesên ku binpêkirinan dikin, nemaze binçavkirin û îşkencekirina [nezagonî] bi awayekî adil û li gorî pîvanên navdewletî werin darzandin.[81]

Di vê lêkolînê de hewcedariya xurtkirina kesên ji îşkenceyê rizgaûyî jî derket holê. Pêdivî ew ku ji bo kesên sax mayî xizmetên tenduristî û civakî peyda bikin û derman û dermankirinê bikin, berdest bikin. Her wiha divê ji wan re navgîn, perwerde û jêhatîbûnên ku ew karibin pîşeyek serbixwe saz bikin, werin peydakirin. Roleke girîng ya rêxistinên civaka sivîl , gelek rêxistinên mirovahî û alîkariyê jixwe beşdar dibin, heye.

Rola civaka sivîl

Piştgiriya navdewletî ya ji bo qurbaniyên îşkenceyê li Sûriyê divê ji daxuyaniyên şermezarkirinê were veguheztin piştgiriya rastîn ji rêxistinên civaka sivîl ên Sûrî re, pêşniyarkirin û cîbicîkirina çareseriyên taybetî ji dêvla nêzîkatiyên berfireh ku taybetmendiyên çerxa Sûrî li ber çav nagirin, da ku berpirsiyariya hevbeş di navbera saziyên hikûmetê, civakên herêmî û civaka sivîl dibe girîngiyek pir girîng. Di çarçova Sûrî de, pevçûn bûye sedema zirarên cûrbecûr ên civakî, aborî, pizîşkî û yasayî, civaka sivîl a Sûrî di çareserkirina van pirsgirêkan de xwedî rol e, beşdarî nexşeya rê tê xwestin ku dê civakên bandorkirî bi hêz bike, di nav de yên ku ji îşkenceyê rizgar bûne. Di vî warî de, civaka sivîl a Sûrî ne tenê di belavkirina hişmendiya li dijî rûreşî û pêşdaraziyê de roleke girîng dilîze, lê di heman demê de piştgiriya tenduristî û teknîkî ya pêwîst wekî vejandinek psîkolojîkî, gewdî, perwerde û nexşeyek rê ji bo qurbaneyên îşkenceyê yên ku ziyanên aborî dîtine an winda bûne, peyda dike.

Wekî ku me berî niha destnîşan kir, rêxistinên civaka sivîl li Sûriyê gelek pirsgirêkan dikişînin. Destûra Bingehîn a 2012-an li gorî bendên 44 û 45, bi awayekî rêzî azadiya civîn û azadiya kombûn û sendîkayan garantî dike. Tevî van bendan, hukûmeta sûrî rayedariya xwe bikar tîne da ku karê rêxistinên civaka sivîl ên sûrî bisînor bike, an jî pêşî li damezrandina wan bigire. Hewldanên wekhev yên damezirandina rêxistinên civaka sivîl ên serbixwe li Sûriyê bi rêkûpêk ji hêla hukûmeta sûrî ve hatine tepisandin, heya ku ew bi hukûmetê û amûrên wê ve neyên girêdan. Çalakvanên civaka sivîl rastî tedbîrên keyfî hatin û encamên wan giran bûn. Li gorî Qanûna 93 ya 1958 Derbarê Komele û Weqfên Taybet de, Wezareta Karûbarên Civakî û Xebatê xwedan hêzên fireh e ku xwe tomar bike, destwerdanê çalakiyan bike û her komeleyekê hilweşîne. Madeyên 7 û 9-ê yên qanûnê destnîşan dikin ku her komek ku dixwaze serî li qeydkirinê bide, divê formên têkildar bişînin wezareta ku dê teftîşek fermî bike. cudahî ew e ku xalên 3 û 6 rayedarê ewlehiya giştî dide ku li ser damezrînerên rêxistinê lêkolîn bike.[82] Di daxuyaniyek din de, navendên ewlehiyê yên ku îşkence lê dibe dezgehên rayedar in ku çalakiyên rêxistinên civaka sivîl ên potansiyel û damezrînerên wan lêkolîn bikin, dibe ku ji bo piştgiriya zindî û qurbaniyên îşkenceyê werin damezrandin.

Wekî din, hin rapor diyar dikin ku rêxistinên civaka sivîl ên Sûrî ji ber gendeliya navxweyî ya li welat êş dikişînin.[83] Ev, ji bilî kêmbûna pisporiya teknîkî û bijîşkî, di derbarê bandor û şiyana van rêxistinan de ji bo arîkar û piştgirîkirina kesên ji îşkenceyê rizgar bûne gelek pirsan radike. Beşdaran di vê lêkolînê de encamên wekhev ragihandin, bi dilşewatî kesên ku dikarin alîkariya bistînin diyar kirin ,Ji ber nebûna berpirsiyarî û mekanîzmayên pêwendîdar ne gengaz bû ku giliyên fermî werin kirin.[84] Beşdaran di heman demê de gumanên li ser şiyana rêxistinên civaka sivîl ku piştgiriyê bidin kesên ji îşkenceyê rizgar bûne anîn ziman. Wan diyar kir ku divê rêxistinên civaka sivîl karkerên jêhatî û xwedî ezmûn di têkiliya bi kesên ji îşkenceyê rizgarbûyî re bigirin.[85] Beşdarekî pêşniyar kir ku kesên rizgarbûyî yên îşkenceyê perwerde bikin da ku bi kesên mayî re bixebitin.[86]

Beşdaran li ser alîkariyên ku rêxistinên civaka sivîl pêşkêş dikin hinekî xweşbîn bûn. jinek rizgarbûyî diyar kir ku hin pêşveçûn çêbûye. Nemaze ji bo kesên rizgabûne ji berê bêtir lênêrîn û piştgirî tê dayîn.[87] Lêbelê, hîn jî derfeta pêşveçûnê heye.

Bi aliyê civakî de, rêxistinên civaka sivîl ji bo piştgiriya qurbaniyên îşkenceyê di warê perwerdehiya ku ji bo vejandina û hêzdarkirina civakî roleke mezin dilîze. Rêxistinên civaka sivîl ên ku di vî warî de dixebitin jî dikarin piştgiriya psîkolojîk, şêwirmendî û piştgiriya tenduristiya derûnî bidin.[88]

Li gorî beşdarên lêkolînê, hêzkirin dikare bi vê yekê jî dest pê bike:

- dabînkirina komîteyên hêz û perwerdehiyê. Di heman demê de dibe ku ew li ser peydakirina alîkariyê be ji bo vekirina karsaziyên piçûk.
- domandina xwendinê, û hwd. Min projeyên bi vî rengî nebihîstiye.
- û heke ew hebin, ew pirojeyên piçûk in ku piştgiriya têra wan tune.[89]

Ji bilî girîngiya piştgiriya ciwanên qurban,[90] beşdaran di heman demê de diyar kirin ku rêxistinên civaka sivîl dikarin roleke girîng di hişyarkirin û perwerdekirina civakê de ji bo parastina zindiyên îşkence û kêmkirina azmûna li ser ezmûn û mercên wan bilîzin.[91]

Qewêtî

Ji bo ku îşkence û danûstandina xerab bi awayekî misoger werin şopandin, bi hemî şêweyên xwe werin sekinandin, qurbaniyên wan li Sûrîyê werin sax kirin, Navenda Sûrîyeyî ya Ragihandin û Azadîya Derbirînê û Navenda Kendav ya mafên mirovan bang dikin:

Hikûmeta Sûrî

- Divê hemû kesên binçavkirî û kesên bi zorê winda kirin, bê şert û merc û bi awayekî yekser werin serbestberdan.

- Divê pêbendiyê bi zagona mafên mirovan ya navdewletî û zagona mirovî ya navdewletî ya adetî , ku binçavkirina keyfî, êşkence, windakirina bi zorê û danûstandina xirab a girtiyan qedexe dike, her wiha danûstandina hovane, nemirovî û rûreş qedexe dike.

- Destûrên zagonî û bendên yasayî yên ku derfetê ji hêzên ewlehiyê û asayîşê re di çi mijarê de be peyda dike, betal bikin. Di vî warî de, divê hukûmeta Sûrî bi hin bendên zagonî yên navxweyî ku rê li ber pabendbûna wê bi cîbicîkirina peymanên navdewletî digire, qebûl bike ji ber Sûriye aliyekî vê peymanê ye.

- Bendên ku ji aliyê dadgehên taybetî ve hatine derxistin û tawanan ji tomara dadî a kesên ji îşkenceyê rizgarbûne rabike.

- giliyên tawanbarên ji êşkenceyê rizgarbûyî qebûl bike, damezrandina mekanîzme û rêgezên ku ji wan re lênihêrîna pizîşkî li gorî hewcedariyên ji wan re peyda bike, jinûveavakirina wan misoger bike ûhewl bide ji nûve wan tevlî civak û derdora wan bike.

- Hêsankirina rola rêxistinên civaka sivîl li Sûriyê bi giştî bike, bi taybet ew ku bi kesên ji îşkenceyan rizgar bûne kar dike, hemî astengiyên burokrasî yên ku dikare karê wan asteng bike, rake.

The International community:

- Zextê li hukûmeta Sûrî bike ku dilsoziyê bi awayekî giştî li peymanên navdewletî yên ku imzekirine û erêkirine ragihîne.

- Berpirsiyariya xwe (saziyên Neteweyên Yekbûyî jî têde) di parastina sivîlan de bi hemî rêyên berdest bigire, zextê li hukûmeta Sûrî bikin ku danûstandina bi Sûriyan re li gorî peymanên navdewletî ku Sûriye aliyekî wê ye bikin.

- Dadgehkirina hukûmeta Sûrî bi hemî awayên berdest ji bo pabendbûna xwe li peymana dijî îşkence an cezayek sitemkar, nemirovane an rûreşker ragihîne, paşvekişandina xwe ji benda 20-an a peymana diyarkiriî, pejirandina peymana navdewletî ji bo parastina hemî Kesan ji windabûna bi darê zorê bike, rê li ber çavdêrên navdewletî û çavdêrên mafên mirovan veke da ku bigihîjin hemî dezgehên binçavkirinê, di nav wan de raportorê taybet ê Neteweyên Yekbûyî li ser darvekirinên bê daraz, Nivîsgeha Komîserê Bilind a Mafên Mirovan, Komisyona Lêpirsînê ya Neteweyên Yekbûyî li Sûriyê û raportorê taybet ê Sûriyê.

- Veguheztina piştgiriya navdewletî ji bo kesên ku ji îşkenceyê li Sûriyê rizgarbûne ji daxuyaniyên şermezarkirinê ji bo piştgiriya rastîn ji rêxistinên civaka sivîl ên Sûrî re, pêşniyarkirin û cîbicîkirina çareseriyên taybetî li şûna nêzîkatiyên berfireh ên ku taybetmendiyên çerxa Sûrî li ber çav nagirin.

- Piştgiriya darayî û teknîkî ji saziyên sivîl û rêxistinên mirovahî re yên ku beşdarî jinûveavakirna qurbaniyên îşkenceyê û karîna wan a civakî û aborî bikin, peyda bikin.

- Gava ku bala civaka navdewletî li ser şerkirin û qedexekirina îşkenceya ye, pêdiviya bêtir dibe were kirin, ji bo bandora îşkenceyê ya demdirêj were fêhm kirin, ku di encamê de dibe ku trajediya jiyan û karîna qurbaniyên îşkenceyê derxe.

- Divê civaka navdewletî û welatên cîran pêşwaziyê li penaberên Sûrî bikin, li gor bernameyên xwe yên bi mebesta dersînorkirina penaberên Sûrî rawestînin, ku dibe ku di vegerê de rastî binçavkirin û îşkenceyê werin, wek ku di gelek bûyerên bi belge de çêbû.

Rêxistinên civaka sivîl ên Sûrî

- Dema kar bi awayekî rasterast an nerasterast bi qurbaniyên îşkenceyê re tê kirin, divê berpirsiyariyê hilgirin û banga qedexekirina îşkenceyê bi çareserî û bernameyên pratîkî re bikin yek, dibe ku kesên ji îşkenceyê xilas bûne bikaribin têkevin nav derdor û civakên xwe de. Di vî warî de, civaka sivîl a Sûrî roleke girîng di peydakirina mijarên wekî fedî û tenduristiya giyanî de dilîze, her weha dîzaynkirin û damezrandina komîteyên kar û perwerdê, ku alîkariyê bidin kesên îşkence xilas bûne da ku debara jiyana xwe bikin û krîzê derbas bikin.

- Di derbarê bernameyên xwe de piştgirî bidin kesên ku ji îşkenceyê rizgar bûne. Divê mekanîzmayek şefaf, berpirsiyar û zelal saz bikin, ku bi saya wan kesên ku rizgar dibin bikaribin piştgiriya pêwîst ji xwe re bigirin, bêyî ku cûdahî li ser zayend, temen, ol, nijad, meyla zayendî an zanînê hebe. Bikarhênerên xizmetê bikaribin binpêkirin an bêserûberiyê ragihînin.

- bicihanîna hêviyên kesên ji îşkenceyê rizgarbûne û bidawîbûna pêşbaziya di navbera rêxistinên ku piştgiriyê didin qurbaniyên îşkenceyan, xebata bi hev re li ser yek ajandeya lihevkirî ku rizgariya îşkenceyê, ewlehî û jinûveavakirina wan wekî gava yekem berî her armancên teng ên ji ber pêşbaziyê de derdikevin.

- Perwerde û karîn ji bo kesên ji îşkenceyê xilas bûne peyda bikin, ev gav wê di demên pêş de karîna wan a piştgirya pêşesaz di dema pêwîst de derxe holê. Di vî warî de, pêwîst e, ku bername û komîteyên karê şêwirmendiyê bi qurbaniyên îşkenceyê re yên ku bi rastî rewşa civakî û aborî ji ber ji îşkenceyan rizgarbûne bi awayekî rojane tên, werin damezrandin.

- Dest bi damezrandina komîteyên dadrêsî ji bo xebata li ser amadekirina lêkolîn û pêşniyaran ji bo serdana girtîgehan werin kirin, zelalkirina rêgez û rêbazên rêveberiya wan, yekkirina wan di bin rêveberiya wezareta dadê de, pêkanîna nirxandinek berfireh a binesaziya girtîgehan, baştirkirina mercên wan û misogerkirina ku ew pîvanên bingehîn ên mafên mirovan digirin, di nav wan de rêbazên kêmtirîn standard ên Neteweyên Yekbûyî ji bo danûstandina girtiyan, rêgezên Nelson Mandela, rêgezên Neteweyên Yekbûyî yên ji bo danûstandina girtiyên jin û tedbîrên nebinçavkirinê yên tawanbarên Jin (Rêzikên Bangkok).

- Destpêkirina damezrandina komîteyên dadrêsî ji bo amadekirina nexşeyek çalakiya neteweyî ji bo reformkirina saziyên ewlehiyê li Sûriyê li gorî bendên zagona navdewletîî ya mafên mirovan, rêbazên taybet ji bo perwerdekirina karmendên ewlehî û asayîşa dadwerî li gorî pîvan û rêgezên têkildarî azadî û mafên gerdûnî û çawa mirov hêzên sepandina qanûnî bikar tine, werin danîn.

- Bi bandor sazkirina sindoqeke neteweyî ji bo piştgirîkirina qurbaniyên êşkenceyan, lêgerîna çavkaniyên darayî û domdar ên darayî ji bo misogerkirina alîkariyên bijîşkî, derûnî, civakî, aborî, yasayî, mirovahî an her cûre alîkariyek ji bo keseê ku ji îşkenceyan rizgarbûne.

1 Komîteya navdewletî ya xaça sor ya Sûrî(2012): komîteya navdewletî û xaça sor ya Sûrî hewl dan ku alîkaryan di dema pêvçûnan de pêşkêş bikin, hûn dikarin bi awayekî vekirî li ser vê lînkê temaşe bikin: Here
2 Rêxistina lêborîna navdewletî(2012). Min dixwest ez bimirim: qurbaniyên Sûrî bûyerên îşkenceyên li ser xwe tînin ziman, hûn dikarin bi awayekî vekirî li ser vê linkê temaşe bikin: Here
3 Human rights watch (2010) girêka winda: rewşa mafên mirovan li Sûrî, di 10 salên pêşî yên serweriya Beşar Elesed, hûn dikarin bi awayekî vekirî li ser vê linkê temaşe bikin: Here
4 Reuters(2019) piştî ku bi qedera 42 salan bi navê bernameya(serweriya dadmendiyê) li Sûrî hat weşandin, hûn dikarin li ser vê linkê bibînin: Here
5 DîSî wilîmiz, Êsî,Wofan Dîr Mîrwî,(2013). Bandorên derûnî yên îşkenceyê, kovara Birîtanîya derdan7(2), 101-106
6 Komîteya navdewletî ya xaça sor(2011), cezaya îşkenceyê di zagonê de çi ye?, li ser vî linkî vekirî heye: Here
7 Peymana dijî îşkenceyê, danûstadinê xirab, cezayên giran, nemirovî û rûreş, li der vê linkê bi awayekî vekirî hûn dikarin bibînin: Here
8 Nîmîşa Batîl(2019) pêvajoya jinûveavakirinê we berdêl ji kesên ku ji îşkenceyê rizgarbûne: nerînek Eklînîkî, kovara navdewletî ya mafên mirovan, 9:23,1546-1569
9 Peymana dijî îşkenceyê, danûstadinê xirab, cezayên giran, nemirovî û rûreş, li ser vê linkê bi awayekî vekirî hûn dikarin bibînin: Here
10 Komîteya neteweyên yekbûyî yên li dijî îşkenceyê, komîta hejmar 3- bicîkirina benda 14 ji aliyê dewletê endam, lêvegera derbasbûyî, benad11 di benda 15an de, komite wê bide xuyakirin ku dewlet wê pabendiya xwe bi cî bînin, di derbarê pêşkêşkirin xizmetguzariyên vejandinê bi awayekî yekser an neyekser an bi rêya pêşkêşkirina xizmetguzariyên ku saziyên taybet û xwebexş didin.
11 Komîteya neteweyên yekbûyî yên li dijî îşkenceyê, komîta hejmar 3- bicîkirina benda 14 ji aliyê dewletê endam, lêvegera derbasbûyî, benad13 an
12 Pispor, pizîşkê mirovî
13 Dorotiya karsayî wawlêver liwîs(2012) seqetî, îşkence û danûstandinên xirab: diyarkirina binpêkan û bidawîkirin wan, kovara navdewletî ya mafên mirovan, 6:16,816-830
14 Jineke 44 salî
15 Mêrekî 42 salî
16 Jineke 35salî
17 Rêxistina lêborînê ya navdeletî(2011) Sûrî, nexweşên nexweşxanê rastî îşkence û danûstandina xirab tên, hûn dikarin bi awayekî vekirî li ser vê linkê binerin: Here
18 Nivîsgeha Komîseriya Bilind a Mafên Mirovan a Neteweyên Yekbûyî, Sûrî: Çarçoveya zagonî ya gişti ku îşkence û pêkanîn an cezayek din a hov, nemirovane an rûreş qedexe dike, hûn dikarin bi awayekî vekirî li ser vê linkê binerin: Here
19 Rêxistina Sûrî ya mafê mirovan (2007), rewşa girtî û zindana li Sûrî, bi awayekî vekirî li ser vê linkê berdest e: Here
20 Human rights whatch li Sûrî: divê îşkenceya zarokan li Sûrî were rawestandin, bi awayekî vekirî li ser vê linkê berdest e: Here
21 Pispor, bijîşkekî mirovî
22 Mardem Beg(2019), gelê Sûrî di qeyranan de çawa dihizire, weke qurbaniyên tawanên navdewletî di dadweriya demkî de, li ser vê linkê: Here
23 M. Elsalih(2017) 300hezar nexweşên derûnî divê werin dermankirin, malpera , li ser vî linkî vekiriye: Here
24 M. Elsalih Mehfûrî(2018), yek milyon kes bi nexweşiyên tendiristî ketine, malpera , li ser vî lingî vekiriye: Here
25 Pisporek, bijîşkeke mirovî
26 Nîmîş Batîl(2019), vejandin ji bo kesên ji îşkenceyê rizgarbûne wek berdêl e, nerînek Eklînîkî, kovara navdewletî ya mafên mirovan, 9:23, 1546-1568.
27 Rêxistina tenduristî ya cîhanî(1981), parastina ji tûşbûnê û vejadin, rapora pisporên Rêxistina tendiristî ya cîhanî di derbarî parastina ji tûşbûnê û vejadin, rêzxelekên pîşeyî688, rêxistian tendiristiya cîhan Cinêv, li ser vî linkî: Here
28 Pisporek, bijîşkeke mirovî
29 Jineke 39salî
30 Parêzer û bijîşkên mafên mirova(2018), naskirina curya civakî û tundiya ku li ser curya civakî û rîreşiyê di nava civaka Sûrî de hatiye avakirin, rûpela30î
31 Parêzer û bijîşkên mafên mirova(2017), Dengên sitemkariyê: îşkence û destdirêjiya cinsî li ser jinan di navendên binçavkirina Ased de
32 Komîseriya Bilind a Penaberan a Neteweyên Yekbûyî (2015) Çand, kontekst, tenduristiya derûnî û civakî a Sûriyan:lêvegerek li ser tenduristiya derûnî û karmendên piştgiriya derûnî ên ku bi Sûriyên ku li şerê çekdarî bandor bûne, dixebitin, New York: Neteweyên Yekbûyî
33 Jinek 39 salî
34 Jinek 39 salî
35 Parêzer û bijîşkên mafên mirova(2019)'' giyan mir'' rêbaz û şêwe. Demê belavbûnê û bandora tund ya destdirêjiya cinsî li ser mêr û kênca di girtîgehên li Sûrî, bi awayekî vekirî li ser vê linge: Here
36 Jineke 35 salî.
37 Parêzer û bijîşkên mafên mirova(2017), dengên ji tariyê:îşkence û destdirêjiya cinsî li ser jinan di girtîgehên Ased de.
38 Jinek 39salî
39 Parêzerkî 50salî
40 Jineke 41salî
41 Jineke 41salî
42 Benda 37'an-(A)
43 Benda 37'an-(B)
44 Benda 37'an-(D)
45 Cozdar, 1997, zagona tawanên bûyeran, çapa şeşan, şam, çapxaneya zanîngeha şamê.
46 Benda 3yan
47 Biryara encûmena mafên mirovan ya girêdayî neteweyên yekbûyî di derbarê îşkence, danûstandina xerab û cezayên zor, nemirovî û rûreş: vejadina qurbaneyn îşkenceyan, A / HRC / 22 / L.11 / Rev.1 „19 adar 2013an
48 Jinek 39salî.
49 Mêrekî 25 salî
50 Parêzerekî 50salî
51 Jineke 35salî

52 Peyman taybet bi mafên civakî, aborî û çandî li ser vê linkê: Here
53 Peyman taybet bi mafên civakî, aborî û çandî li ser vê linkê: Here
54 Wezareta dadî ya Sûrî, yasaya cezayan, bi awayekî vekirî li ser vê lînkê: Here
55 Zagona 19 ya sala 2012, bi awayekî vekirî li ser: Here
56 Çavdêriya Mafên Mirovan (2013) Sûriya - Bikaranîna Dadgeha Têkoşîna li dijî Terorê ji bo têkbirina Nerazîbûnê,Li ser: Here
di heman demê de li Navenda Navneteweyî ya Dadweriya Demkî (2020) binihêrin, bêyî veşartin: Kesên hatin binçavkirin, revandin û bi zorê hatin windakirin li Sûriyê , Li ser: Here
57 Hevpeyvîna bi Beşar El-esed re li ser qenala Russia Today (2019),li ser vê lînkê berdest e: Here
58 Human Rights Watch (2015) Sûriya: Çîrokên wêneyên hin girtiyên ku jiyana xwe ji dest dan li ser vê lînkê berdest e: Here
59 Midil iist uwbzyrfr (2015). El-Esed: Raporên îşkence û darvekirinan li Sûriyê sextet ne . li ser vê lînkê berdest e: Here
60 bendên 319- 391
61 Têbîniyên dawî ji komîteya li dijî îşkenceyê, komara Sûrî ya Erebî 25/ gulana2010an deqa 5 CAT/C/SYR/CO/
62 Peymana navdewletî ya taybet bi mafên sivîl û siyasî, li ser vî linkî vekiriye: Here
63 Zagona rêbazê dadweriyê, li ser vî linkî berdest e: Here
64 Mêrekî 25salî
65 Jineke 39 salî
66 Parêzerkî 50salî
67 Mêrekî 25salî
68 Jineke 44salî
69 Pisporê zagonî û parêzer
70 Li doza 1881(2008),477 (2007),339 Heleb(2002),82 heleb(1999), 109(2007),493(2007) temaş bike: Link
71 Wezareta dadî li Sûrî, zagona cezayan, li ser vê linkê berdest e: Here
72 Pisporekî zagonî parêzerekî din
73 Jineke 39 salî
74 Jineke 44 salî
75 Jineke 35 salî
76 Mêrekî 42 salî
77 Jinek 39 salî
78 Pispor û bijîşkeke mirovî
79 Jineke 39 salî
80 Jineke 41 salî
81 Parêzerkî 50 salî
82 Zagona 83 ya 1958, zagona komeke û sazî û guhertinên wan: Link
83 Abid Elhac(2013) rêxistinên civaka sivîl I Sûrî: Here
84 Jineke 39salî
85 Pispor û parêzerek
86 Jineke 39 salî
87 Jineke 35 salî
88 Mêrekî 43 salî
89 Pispor û bijîşkê mirovî
90 Jineke 44 salî
91 Pispor û bijîşkê mirovî

المركز السوري للإعلام وحرية التعبير

Navenda Sûrîyayî ya Ragihandinê û Azadîya Derbirînê

Syrian Center for Media and Freedom of Expression

للإطلاع على تقاريرنا السابقة باللغة العربية
https://scm.bz/

للإطلاع على تقاريرنا السابقة باللغة الانكليزية
https://scm.bz/en/

للإطلاع على تقاريرنا السابقة باللغة الكوردية
https://scm.bz/kmr/